

Paul Le Blanc: Lenins socialism: beteckning och verklighet

[Ur [Links](#), 13 mars 2024. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

[Följande är ett föredrag som Paul Le Blanc höll den 1 februari som del av en panel om ”Vad var socialismen för Lenin?”, en avdelning i den pågående föreläsningsserien ”Leninist Days/Journadas Leninistas”. För mer information eller för att registrera sig till dessa föreläsningar, besök webbplatsen [här](#). - Links redaktionella kommentar.]

När man reflekterar över ”Lenins socialism”, kan det vara till hjälp att uppmärksamma vad ordet *socialism* faktiskt betyder. I slutet av detta föredrag kommer jag, på grundval av de överväganden som läggs fram här, att erbjuda en relativt kortfattad sammanfattning av definitionen och betydelsen av detta ord.

Precis som *demokrati* är socialism ett ord som har använts allmänt av politiska ledare och rörelser på sätt som är helt, och ibland till och med dödligt, oförenliga. Om vi först håller oss till ordet ”demokrati” ett tag, så finns det redan från början minst tre distinktioner som är värda att göra:

- 1. Det finns en faktisk *definition* (demokrati kan bokstavligen definieras som ”folkstyre”).
- 2. Det finns den betydelse som ordet har för självutnämnda anhängare (exempelvis ansåg Abraham Lincoln att det betydde en ”regering av folket, för folket” – många skulle lägga till något som: oavsett ras, tro, hudfärg eller kön).
- 3. Det faktum att ordets användning som *beteckning* kan vara oförenligt med den faktiska definitionen, vilket går att se i tre av många möjliga exempel:

1. Exemplet med det självutnämnda ”Demokratiska partiet”, som i själva verket – precis som det Republikanska partiet – internt styrs av små grupper maktmänniskor;
2. Exemplet med så kallade ”Folkdemokratier” som i själva verket kontrolleras av en förtryckande enpartidiktatur.
3. Slutligen exemplet med en självutnämnd ”demokratisk republik” där de verkliga besluten tas av en maktelit som finns samlad i samhällets ekonomiska, politiska och militära institutioner, över och ovanför folkets majoritet.

Samma sak gäller ordet *socialism* – bara ännu mer. Enbart avseende de grundläggande definitionerna hittar vi olikheter och förvirring. En Gallupundersökning 2018 sa: ”När amerikaner ombads förklara sin tolkning av begreppet ’socialism’, definierade 17% av dem det som att regeringen äger produktionsmedlen.” Vi återvänder till denna uppfattning av socialismen som att ”regeringen äger ekonomin” senare i dessa anmärkningar. Om vi fortsätter med Galluprapporten, får vi höra: ”Dagens amerikaner definierar mest sannolikt socialism som jämlikhet för alla, en modifierad sorts kommunism, eller en uppfattning av socialismen som att folk är sociala och kommer överens med varandra. Omkring en fjärdedel av amerikanerna kunde inte ge något svar.”¹ Å andra sidan har en del konservativa beskrivit Adolf Hitlers ”nationalsocialistiska” (eller nazistiska) ideologi som verkligt socialistisk, medan Bernie Sanders har definierat socialismen som en motsvarighet till Franklin D. Roosevelts samhällsprogram New Deal.²

Men ämnet för dagens föredrag är *Lenins* socialism, vilket tillåter oss att sträva efter ett mindre kaotiskt fokus. Men när vi gör det måste vi inse att Lenin inte bara hittade på sin egen definition. Forskaren Lars Lih har träffande konstaterat att Lenin som revolutionär teoretiker var ”förälskad i Marx och Engels”, och kommenterade till en nära vän att ”de är verkligen ... den äkta varan”.³ Så för att förstå Lenin är det rimligt att först begrunda vad Marx och Engels har att säga.

Vi ska vara klara över att de ofta använde både ordet ”kommunism” och ”socialism” för att beskriva sitt tänkta alternativ till kapitalismen – och föredrog ibland det ena ordet framför det andra, men behandlade dem i allmänhet som synonymer, och talade om att deras synsätt representerade ”vetenskaplig socialism”. Även om de stora arbetarrörelser som uppstod i Europa efter Marx’ död anammade hans teorier, så talade de om sitt mål med något som då var en annan synonym – *social demokrati*. Större delen av sitt liv talade Lenin om sig själv som socialdemokrat, även om han under sina sista sju år bytte till ordet *kommunist*.

Men låt oss för tillfället reflektera över den innebörd som Marx och Engels gav synonymerna kommunism eller socialism. I *Kommunistiska manifestet* handlar det första steget i övergången till socialismen om att arbetarklassen blir härskande klass, ”demokratins tillkämpande”. Genom att använda sin kontroll över staten för att ta kontroll över de ekonomiska produktionsmedlen, skulle den säkerställa ett överflöd genom att ”fortast möjligt öka produktivkrafternas mängd”. Det skulle öppna en övergångsperiod av ”despotiska ingrepp” i den kapitalistiska egendomsrätten och produktionsförhållandena, inklusive en rad ekonomiska och sociala reformer som ytterligare skulle öka

1 Frank Newport, ”The Meaning of ‘Socialism’ to Americans Today”, [Gallup News](#), 4 oktober 2018.

2 Richard M Eberling, ”Why Hayek Was Right About Nazis Being Socialists”, [American Institute for Economic Research](#), 8 december 2020; Jedediah Purdy, ”Bernie Sanders’s New Deal Socialism”, [The New Yorker](#), 20 november 2015.

3 Lars Lih, *Lenin*, London: Reaktion Books, 2011, s 13.

arbetarklassens makt och välbefinnande, och samtidigt revolutionera hela det ekonomiska systemet. Denna utveckling skulle leda till att klasserna och klassmotsättningarna avskaffades och ersattes av en fri sammanslutning av producenter ”i vilken var och ens fria utveckling är förutsättningen för allas fria utveckling”.⁴

Den uppfattning om socialism eller kommunism som uttrycktes i *Kommunistiska manifestet* upprepades av marxistinfluerade socialister över hela världen som Lenin betraktade som kamrater. I sitt Erfurtprogram från 1891 krävde det tyska socialdemokratiska partiet, som Lenin identifierade sig med fram till augusti 1914, ”en omvandling av det kapitalistiska privata ägandet av produktionsmedlen – mark och jord, gruvschakt och gruvor, råvaror, verktyg, maskiner, transportmedel – till samhällelig egendom och omvandling av produktionen av varor till socialistisk produktion som genomförs av och för samhället”, vilket för befolkningen i sin helhet skulle omvandla ekonomin till ”en källa till det största välstånd och allmän, harmonisk fulländning”.⁵ I USA gav en socialistledare som 1918 lovordades högt av Lenin, Eugene Victor Debs, samma år en kortfattad sammanfattning: ”alla saker som behövs och används gemensamt borde ägas gemensamt ... [och] istället för att vara några fås egendom och drivas för att berika dem, borde industrin vara allas gemensamma egendom, som förvaltas demokratiskt i allas intresse.”⁶

Rosa Luxemburg såg saker och ting just så, och betonade att socialismen kräver ”de viktigaste demokratiska garantierna för ett sunt offentligt liv och för de arbetande massornas politiska aktivitet: [och] pressfriheten, förenings- och församlingsfriheten”, ty ”utan en fri och ohämmad press, utan ohindrat förenings- och församlingsliv [är] breda folkmassors välde ... fullkomligt otänkbara.” Luxemburg förklarar att det socialistiska samhällets tillväxt utgör ”ny mark” som oundvikligen skapar ”tusen problem”, och konstaterade: ”Endast erfarenheten kan korrigera och öppna nya vägar. Endast ohämmat skummande liv finner tusen nya former, improvisationer, frigör skapande kraft, korrigerar själv alla felgrepp.”⁷

Andra sidor hos Marx' syn på socialism – eller kommunism – framträdde i saker som Marx och Engels tog upp på 1870-talet, och vilka också påverkade Lenin. I *Kritik av Gothaprogrammet*, kommenterade Marx hastigt: ”Mellan det kapitalistiska och det kommunistiska samhället ligger den period då det ena revolutionärt omvandlas i det andra. Därtill svarar också en politisk övergångsperiod, vars stat inte kan vara någonting annat än *proletariatets revolutionära diktatur*”, med vilket han menade ett kompromisslöst politiskt herravälde för arbetarklassens majoritet. Efter denna övergångsperiod fortsatte Marx, och identifierade två faser som det framtida samhället troligen skulle gå igenom. Den första fasen skulle innebära ”ett kommunistiskt samhälle som [inte] utvecklats på sin egen grundval utan tvärtom, ett sådant som *uppstår* just ur det kapitalistiska samhället och som alltså i varje avseende, ekonomiskt, moraliskt, andligt, ännu bär märkena efter det gamla samhället, ur vars sköte det födes fram.” Med tiden hävdade han (i linje med det vi såg Luxemburg ta upp) att de kritiska och kreativa ansträngningar som görs av samhällets arbetare skulle skapa en utveckling till ”en högre fas av det kommunistiska samhället”, som inte bara kännetecknas av större överflöd, utan också färre rester från den kapitalistiska dynamiken, och större möjligheter och frihet till en

4 Marx/Engels, *Kommunistiska manifestet*, på marxistarkiv.se, s 15-16.

5 Erfurtprogrammet 1891 (engelska), marxists.org.

6 Eugene V Debs, ”Statement to the Court Upon Being Convicted of Violating the Sedition Act”, 1918, marxists.org.

7 Rosa Luxemburg, *Den ryska revolutionen*, på marxistarkiv.se, s 15-16.

gemensam mänsklig utveckling och omvandling av det mänskliga medvetandet.⁸

Vi bör lägga märke till att Lenin i sin klassiska *Stat och revolution* speciellt betonade denna sammanfattning, men valde att döpa om den första fasen till *socialism* och reservera ordet *kommunism* till enbart den högre fasen. I detta föredrag kommer vi inte att följa honom där, utan istället behandla socialism och kommunism som synonymer.

I *Anti-Dühring* betonade Engels en viktig aspekt på kommunismens högre fas. Där återfinns vi de tre faser i det postrevolutionära samhället som Marx pekade på: 1) övergångsfasen där arbetarklassen griper statsmakten och inleder ekonomins socialistiska återuppbyggnad, 2) socialismens första fas där kapitalismens sista spår övervinns, och 3) den slutliga högre fas där klasser och klasskonflikter ersätts av ett samhälle av jämlikar, grundat på ekonomiskt överflöd och ett harmoniskt funktionssätt som gynnar alla. Följaktligen vittrar behovet att hålla ordning med polisbevakning och förtryck bort, och det gör också statsapparaten som existerar för detta syfte.⁹

Det är intressant att se hur Lenin särskiljer demokrati som en *praktik* i motsats till demokrati som en *statlig institution*. Under kommunismen tänker han sig en ”fullständig demokrati” som är så genomgripande att människor ”vänjer sig”, och att detta antas leva vidare även sedan den demokratiska staten dött bort.¹⁰

Som revolutionära internationalister såg Marx och Engels också skapandet av socialismen som ett av nödvändighet globalt fenomen – något som inte kunde förverkligas i bara ett land. Det är därför de lade så mycket uppmärksamhet på att bygga internationella organisationer, med uppmaningen: *Arbetare i alla länder, förena er!* Så tidigt som 1847 betonade Engels att det enbart av ekonomiska skäl vore omöjligt att skapa en socialistisk oas i den kapitalistiska världsekonomin: ”redan därigenom att [storindustrin] har skapat en världsmarknad [har den] fört samman all jordens folk ... så att varje enskilt folk är beroende av vad som sker hos ett annat”, förklarade han.¹¹ När Marx ett kvarts sekel senare analyserade arbetarklassens nederlag under Pariskommunen 1871, betonade han den internationella arbetarsolidaritetsens centrala betydelse, ”den grundläggande principen” för den första arbetarinternationalen, som han hjälpte till att skapa och ledde. ”Först när vi har upprättat denna livgivande princip på en frisk bas bland de många arbetarna i alla länder”, underströk Marx, ”kommer vi att uppnå det stora slutmål som vi har satt upp för oss själva.” Han drog slutsatsen att Pariskommunen besegrades eftersom det inte hade ”utvecklats stora revolutionära rörelser, jämförbara med Parisproletariatets mäktiga uppror” i de andra kapitalistiska länderna.¹²

I mitt öppningsanförande i lördags,¹³ såg vi att den uppfattning om socialismen som Marx och Engels skisserade i grund och botten blev Lenins egen – och återspeglade samma revolutionära internationalism, samma arbetarradikalism, samma humanistiska och omvandlande livsuppfattning, samma revolutionära demokrati. Vi såg att den äkta och genomgripande demokratis viktiga plats i socialismen var av speciell betydelse för Lenin i två avseenden: för det första kan inte arbetarklassen genomföra en socialistisk revolution om den inte har förberetts för det genom verklig kamp för

8 Marx, [Kritik av Gothaprogrammet](#), på marxistarkiv.se, s 14, 6, 7.

9 Friedrich Engels, [Anti-Dühring](#), kapitel 24, på marxists.org.

10 Lenin, [Stat och revolution](#), på marxistarkiv.se, s 38.

11 Engels, [Kommunismens grundsatser](#), på marxists.org.

12 Marx, ["La Liberté Speech"](#), 1872, på marxists.org.

13 Paul Le Blanc, ["Socialism and Revolutionary Democracy: Lenin's Legacy for Our Time of Catastrophe"](#), öppningsanförande inför "Leninist Days", 27 januari 2024.

alla demokratiska krav; och för det andra ”kan socialismen när den segrat inte vidmakthålla sin seger och leda mänskligheten till statens bortdöende utan en helt igenom genomförd demokrati.”¹⁴ Speciellt denna andra punkt fick Rosa Luxemburg att kommentera: ”Ingen vet det bättre, skildrar det mer intensivt, upprepar det mer hårdnackat än Lenin.”¹⁵

Men vi tvingades också konstatera något annat som hängde samman med den viktiga faktorn med revolutionär internationalism. Som Lenin förklarade i sitt ”Brev till de amerikanska arbetarna” 1918: ”Vi räknar med att den internationella revolutionen är oundviklig”, och tillade: ”Vi befinner oss så att säga i en belägrad fästning så länge inte andra avdelningar av den internationella socialistiska rörelsen kommit oss till hjälp.”¹⁶ Men de andra revolutionerna lyckades eller uppenbarades aldrig. Istället tvingades Lenin och hans kamrater på egen hand möta ett otroligt våld från globala krafter som var beredda att krossa revolutionen genom att strypa den ekonomiskt (med vågor av svält och sjukdom som konsekvenser), genom militära invasioner och genom generöst ekonomiskt stöd till de kontrarevolutionära krafterna i ett brutalt inbördeskrig.

Inför en så fasansfull verklighet tog Lenin och bolsjevikerna till extremt auktoritära åtgärder: röd terror, och inte arbetarnas och böndernas diktatur, utan det belägrade och alltmer diktatoriska ryska kommunistpartiets diktatur. Vissa har följaktligen kommit att missförstå Lenin som att han propagerade för en ny politisk modell som var utformad för att nå socialismen med hjälp av en genomgripande och våldsamt auktoritarism. Jag menar att en seriös studie av vad Lenin och hans kamrater skrev, sa och gjorde pekar på att de inte drevs av att skapa en ny väg till socialismen, så mycket som att helt enkelt desperat försöka överleva den fruktansvärda verklighet de stod inför. Med dessa desperata åtgärder hoppades de hålla ut tills socialistiska revolutioner spred sig till fler länder som skulle ansluta sig till Sovjetryssland för att bygga en bättre värld.

Faktum kvarstår att den förfärliga situationen och en del av den politik och funktionssätt som det ryska kommunistpartiet tog till under perioden 1918 till 1922 fick brutaliserande och korrumpierande effekter på många av kamraterna. Två ögonvittnen (Victor Serge och Natalia Sedova) erinrade sig senare: ”Lenins tal och skrifter 1921-1922 ... dolde inte hans oro och stundvisa bitterhet. Hågkomster från hans samtida visar att Vladimir Iljitj var ... ytterst kritisk mot åskådningarna hos och agerandet från de partiledare som gynnade en byråkratisk diktatur”.¹⁷

1922 slogs Lenin till marken av den första av fyra slaganfall som ledde till hans död två år senare. Efter ett besök hos honom besvarade en framstående kamrat, Lev Kamenev, frågan ”vad fördömer Lenin?” Svaret, konstaterade han, var: ”Han fördömer mycket, och framför allt, med stort eftertryck, vår byråkratiska apparat.”¹⁸ När jag i min senaste bok om Lenin koncentrerar mig på hans sista år, spårar jag en del av det han försökte göra för att vända på situationen – djärvt, ivrigt och till största delen utan framgång. Det finns inte tid att här utveckla vad jag hittade, men det hade sin grund i hans livslånga revolutionära engagemang, och ligger i linje med vad Tamás Krausz har pekat på – ett försök att föra utvecklingen framåt till ”en självstyrande socialism, en kultur med arbetarråd, en sorts kooperativ som leder till det arbetande folkets självförsvar och självorgani-

14 Nadezjda Krupskaja, [Lenin](#), på marxistarkiv.se, s 151 [Krupskaja citerar Lenin].

15 Luxemburg, *op cit*, s 16.

16 Lenin, [Brev till de amerikanska arbetarna](#), på marxistarkiv.se, s 8.

17 Victor Serge och Natalia Sedova, *The Life and Death of Leon Trotsky*, Chicago: Haymarket Books, 2016.

18 Louis Fischer, [Lenin](#), på marxistarkiv.se, s 357.

sering”.¹⁹

Lenin var väl medveten om att verkligheten i Sovjetryssland på intet sätt var socialistisk – och förvisso inte det högre stadium som Marx talade om i *Kritik av Gothaprogrammet*, men lika säkert heller inte det lägre stadiet. Landet var snarare fortfarande kvar i det väldigt inledande övergångs-stadiet mellan kapitalism och socialism.

Efter Lenins död kunde den byråkratiske diktator han hade kämpat mot befästa sitt grepp under ledning av hans kamrat Josef Stalin, som uttryckte ett löfte att bygga socialismen i ett land och arbetade för att modernisera Sovjetryssland i socialismens namn. Redan på 1930-talet hävdade hans regim att den hade uppnått socialismen. ”Vårt sovjetiska samhälle är ett socialistiskt samhälle, eftersom det privata ägandet av fabriker, verkstäder, marken, bankerna och transportsystemet har avskaffats och ett offentligt ägande satts i dess ställe”, förklarade Stalin 1936 för den amerikanske journalisten Roy Howard. ”Samhällets grundvalar är offentlig egendom: statlig, dvs. nationell, och även kooperativ ... egendom.” Ett sådant samhälles främsta syfte skulle vara en industriell och jordbruksutveckling för att förbättra befolkningens levnadsstandard och kulturella nivå och stärka nationen.

Samtidigt, förklarade Stalin (t ex i sin rapport till partikongressen 1930), att ”partiets korrekta ledarskap” var avgörande för dessa ansträngningar. ”Partiet ska ha en riktig linje, ... massorna ska förstå att partiets linje är riktig och ska aktivt stöda den; ... partiet ska ... dag för dag vägleda genomförandet av denna linje; ... partiet ska föra en beslutsam kamp mot avvikelserna från den allmänna linjen och mot försoning med sådana avvikelser; ... under kampen mot avvikelser i partiet ska partiet genomdriva enhet i sina led och järndisciplin.” Forskaren Erik van Ree har framkastat att detta synsätt låg i linje med Stalins syn på demokrati, som han inte såg som folkets styre utan som ”en politik som påstods vara i folkets intresse” och som ”ett system som tillät befolkningen att åtminstone delta i statliga organ, men utan att ha ett avgörande inflytande i dem”.²⁰

Vissa (både till höger och vänster i det politiska spektrat) har envisats med att beteckna detta som en ”faktiskt existerande socialism”, men även andra beteckningar har använts, inklusive: statssocialism, statskapitalism, byråkratisk kollektivism, degenererad arbetarstat och totalitär statsekonomi.²¹ Själv lutar jag åt att se det som en variant på den övergångsform mellan kapitalism och socialism som Marx och Engels teoretiserade om – men i detta fall tvingad att existera på en kapitalistisk planet mycket längre än förväntat. Följaktligen blev den byråkratiserad, auktoritär och förvanskad, och visade sig oförmögen att gå framåt till socialism och till slut oförmögen att leva vidare.

Men det verkar uppenbart att det som Sovjetunionen blev *inte* låg i linje med Lenins uppfattning om socialismen. Hans uppfattning – som han delade med Marx och Engels, med Eugene V Dobs och Rosa Luxemburg – är för många av oss fortfarande ett möjligt alternativ till kapitalismen som är värt att överväga och kämpa för.

Jag tror att det som har presenterats här leder till följande slutsats. **Socialism (eller kommunism) –**

19 Tamás Krausz, ”[Lenin’s Socialism – From the Perspective of the Future](#)”, *The Bullet*, 20 januari 2022.

20 Josef Stalin, ”[Interview Between J.V. Stalin and Roy Howard](#)”, 1 mars 1936, på marxists.org; Josef Stalin, [Political Report to the 16th Congress of the C.P.S.U.\(B\)](#), 27 augusti 1930, på marxists.org; Erik Van Ree, *The Political Thought of Joseph Stalin, A Study in Twentieth Century Revolutionary Patriotism*, London/New York: Routledge Curzon 2002, s 3-4.

21 Marcel Van der Linden, *Western Marxism and the Soviet Union, A Survey of Critical Theories and Debates since 1917*, Chicago: Haymarket Books, 2009.

i dess marxistiska version som Lenin anslöt sig till – kan definieras som samhälleligt ägande och demokratisk kontroll av ekonomin, och att den används för att möta behoven hos alla samhällsmedlemmarna.

Innebörden i en sådan socialism omfattar följande tre punkter:

(1) Den föreställer sig skapandet av ett samhälle där frihet och jämlikhet ska vara villkor för alla de person som lever i det.

(2) Med tanke på att ekonomin är global måste den ha internationell omfattning.

(3) Med tanke på de komplicerade förändringar som det innebär kommer förverkligandet av socialismen att innebära en process med olika faser. Dessa faser har uppfattats så här:

- för det första en övergångsfas där arbetarklassens majoritet övervakar övergången från kapitalism till socialism;
- för det andra en inledande utvecklingsfas där det samarbetande och klasslösa samhälle som tar form fortfarande påverkas av kapitalistiska uppfattningar och erfarenheter;
- för det tredje ett högre stadium som har genomsyrats av de nya resurser, erfarenheter och medvetande som har skapats av en utdragen period av socialistisk utveckling – och där alla former av statligt förtryck försvinner eftersom den fria utvecklingen, det kreativa arbetet och erfarenheterna av verklig gemenskap bland samhällets individer har blivit en allomfattande samhällelig verklighet.